

ÜHISKONDA MUUTVAD TEADUSED RAHVUSÜLIKOO LIS

Saateks

Sada aastat tagasi oli Eesti suure impeeriumi lagunemisel poolkogemata iseseisvunud väike agrarimaa, kus üheainsa ülikooli loominegi oli problemaatiline. Ühe inimpõlve jooksul ehitati üles oma riiki ja kujundati oma haritud eliit. Nüüd seisame silmitsi infoühiskonna ja üleilmastumisega. Kardinaalsed pöörded valitsevas ideoloogias ja ühiskonnakorralduses on sundinud 20. sajandil peaaegu iga järgmist põlvkonda lammutama eelmise loodut ja üles ehitama midagi senisest täiesti erinevat. Vastavalt on tekkinud ja kadunud ka konkreetseid ühiskonnateaduslikud erialad ülikoolis, muutunud uurimistööde temaatika ja ühiskonna tellimused ülikoolile.

Tartu Ülikool on oma pika ajaloo ja kauaaegse monopoolse seisundiga piirkonna hariduses nii lahutamatu seotud Eesti riiklusega, et see vahel lausa ära unustatakse. Ülikool on andnud rahvuslikku haritud eliiti ja noori nõukogude spetsialiste, uutjaid ja stagnante, kommunismiehitajaid ja sotsialismi lammutajaid, nagu igal ajaperioodil just nõuti. Selles igaveses kohanemises ühiskonna nõudmistega on loodetavasti alati säilinud teatav annus akadeemilist sisu ja tuuma.

Läheneva eestikeelse Tartu Ülikooli 100. aastapäeva puhul algatas Tartu Ülikooli muuseum 2014. aastal konverentside sarja, milles võetakse vaatluse alla ülikooli areng läbi saja aasta valdkondade kaupa (2014 – *socialia*, 2015 – *humaniora*, 2016 – *medicina*; 2017 – *realia et naturalia*). Sarja eesmärk on uuesti mõtestada rahvusülikooli arengut muutuvmas maailmas ja ergutada vastavat uurimistööd,

kaasata eri põlvkondi ja avalikkuse tähelepanu. Sellelt pinnalt võiks teoks saada ka uus ja värskepilguline ülevaateteos rahvusülikooli ajaloost.

Socialia valdkonnale pühendatud konverents leidis aset 5. detsembril 2014 muuseumi valges saalis. Tartu Ülikoolis liigitatakse *socialia* valdkonda pikkade traditsioonidega juuraõpe, alates 18. sajandist eraldi valdkonnaks kujunenud majandusharidus ja 20. sajandil eri distsipliinideks eraldunud sotsioloogia, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni ning haridus- ja infoteadused. Veel 30 aastat tagasi mahtusid need distsipliinid kõik humanitaarteaduste suure vihmarvarju alla ära, kuid alates 20. sajandi viimasest veerandist on kogu maailmas hakatud neid vaatlama eraldiseisva valdkonnana. Kuigi väliselt eripalgelised, on neil teadustel ometi tõepoolest oma siduv element: nende uurimisobjekt on ühiskond ja neil on selge väljund ühiskonna näo ja struktuuride praktilisse kujundamisse.

Sotsiaalsetelt erialadelt on tulnud spetsialistid, kes kujundasid Eesti riigi õigusliku ja majandusliku keskkonna ning infovälja. Just neid erialasid on väga sügavalt puudutanud kõik suured muutused ühiskonnas ja nende erialade esindajatel on tulnud neid muutusi ellu viia. Üleilmastumisele vaatamata on ühiskonnateadusteski palju sellist, mida pole ühestki ilmakaarest valmiskujul võtta ega maha kirjutada. Kui teooria saabki mõnikord üle võtta, siis praktiline rakendus on alati rätsepatöö, mis peab arvestama kohalikku keelt, olusid ja traditsioone. Kui paarkümmend aastat tagasi oli Tartu Ülikooli ja Eesti teaduse peamine eesmärk saada rahvusvahelise(ma)ks, st läänelikuks ja ingliskeelseks, ja kogu teaduspoliitika rakendati selle eesmärgi teenistusse, siis nüüdseks oleme jõudnud olukorda, kus ühiskonnateadlastele heidetakse ette kesist panust Eesti ühiskonna heaks. Paraja tasakaalupunkti leidmine eeldab muuseas ka iga eriala eneseanalüüsi ja tagasivaateid läbikäidud teele.

Mitte igast konverentsi ettekandest ei saanud artiklit ja mitte iga artikkel selles kogumikus ei sündinud konverentsi tulemina. Kaante vahele jõudsid ülevaated sotsioloogia eriala tekkimisest ja kujunemisest 25 aastat tagasi, eesti sotsiaalteadlaste kaasalöömisest rahvusvahelistes küsitlusuuringutes, pedagoogika õpetamisest ülikoolis läbi saja aasta. Ken Kalling kirjutab ühest omapärasest sõdadevahelise Eesti ühiskonna parandajast doktor Juhan Vilmsist, Merike Ris-

tikivi ja Heli-Triin Räis Eesti esimestest naisnotaritest. Meenutuste vormis jagavad isiklikku kogemust eripedagoogika (defektoloogia) eriala arengust emeriitprofessor Jaan Kõrgesaar ja edukalt turumajandusse üle toodud majandusküberneetika erialast professor Tiiu Paas.

Muuseumikogudele pühendatud osas on ülevaade Tartu omaaegse tuntud fotograafi ja kirjastaja Elmar Kaldi alles hiljuti avalikkuse ette jõudnud unikaalsest fotopärandist ja sõdadevahelise Tartu Ülikooli ristiusu arheoloogia kabinetist, mille rikkalikest kogudest on paraku säilinud vaid riismed. Lisaks tavaks saanud muuseumi aastaaruandele tuleb kroonika rubriigis meenutada Tartu Ülikooli ajaloo muuseumi kauaaegset direktorit Ela Martist, kes 2015. aasta kevadel meie hulgast lahkus.